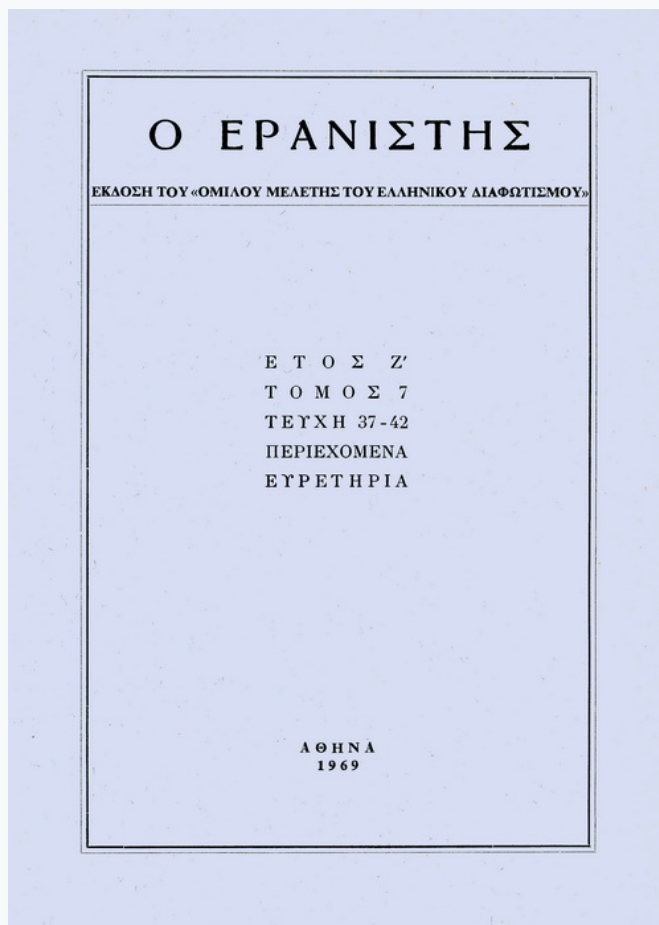

The Gleaner

Vol 7 (1969)

Τρεις επιστολαί της Ευανθίας Καϊρη

Δημήτριος Ι. Πολέμης

doi: [10.12681/er.9906](https://doi.org/10.12681/er.9906)

Copyright © 2016, Πολέμης Ι. Δημήτριος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Πολέμης Δ. Ι. (2016). Τρεις επιστολαί της Ευανθίας Καϊρη. *The Gleaner*, 7, 1–11. <https://doi.org/10.12681/er.9906>

ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΗΣ ΕΥΑΝΘΙΑΣ ΚΑΪΡΗ*

Ἐκτεταμένη εἶναι ἡ ἀλληλογραφία τῶν ἀδελφῶν Θεοφίλου καὶ Εὐανθίας Καΐρη, ἀλλ' ἐκ τοῦ διασωθέντος μέρους ταύτης ὀλίγα μόνον δείγματα ὡς πρὸς τὴν Εὐανθίαν ἔχουν μέχρι σήμερον δημοσιευθῇ⁽¹⁾. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον δὲν παρουσιάζουν αἱ ἐπιστολαὶ αὗται μόνον διὰ τοὺς μεταξὺ τῶν δύο δεσμούς, ἀλλὰ κυρίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς Εὐανθίας ἐφ' ὅσον, ὡς γνωστόν, αὕτη ἐνατένιζε πάντοτε μετὰ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν της εἰς τὸν ὁποῖον καὶ παρέμεινε ἐξ ὀλοκλήρου πιστὴ τόσο κατὰ τὴν περίοδον τοῦ διωγμοῦ ὅσον καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του. Δὲν εἶναι δὲ ἄνευ σημασίας ἡ μετὰ τὸ 1835 ἔλλειψις πάσης λογοτεχνικῆς παραγωγῆς ἐκ μέρους τῆς Εὐανθίας ἡ ὁποία ἐπέζησε μέχρι τοῦ 1866. Ἡ ὑπερβολικὴ προσήλωσις εἰς τὴν δρᾶσιν καὶ τὰς ἰδέας τοῦ Θεοφίλου ἐπεσκίασε πλήρως τυχὸν διαθέσειν ἢ ἱκανότητα τῆς Εὐανθίας διὰ πρωτότυπον ἐργασίαν. Ὅπως δὲποτε ἔμως αἱ πολυπληθεῖς ἐπιστολαὶ της ἐκ τῆς περιόδου ταύτης, ἐκδιδόμεναι ἐν καιρῷ, θὰ καταστήσουν ἐν μέρει τοῦλάχιστον γνωστὰ τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ ἴσως τὰς πνευματικὰς της ἀναζητήσεις.

Αἱ κατωτέρω τρεῖς ἐπιστολαὶ τῆς Εὐανθίας, δημοσιευόμεναι διὰ πρώτην φοράν ἐνταῦθα, ἐξ ὧν ἡδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, προέρχονται, ἐκ τοῦ εἰς Ἀθήνας σωζομένου ἀρχείου Θεοφίλου Καΐρη τὸ ὁποῖον φυλάσσουν οἱ ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Νικόλαος Θ. Καΐρη⁽²⁾. Εἶναι βεβαίως αὐτόγραφοι καὶ οὐσιαστικῶς τὰ ὑπὸ τῆς Εὐανθίας εἰς τὸν Θεόφιλον ἀποσταλέντα φύλλα. Τυχὸν ἀντίγραφα κρατηθέντα ὑπὸ τῆς ἰδίας ἴσως λανθάνουν σήμερον ἐντὸς τῶν φακέλων τοῦ ἀρχείου. Καὶ αἱ τρεῖς ἐπιστολαὶ ἐγράφησαν ἐκ τῆς Ἑρμουπόλεως Σύρου καὶ ἐστάλησαν πρὸς

* Ὁ καθηγητὴς κ. Βασίλειος Ν. Τατάκης, βαθὺς μελετητὴς καὶ γνώστης τοῦ καίριου ἔργου, εἶχε τὴν καλωσύνην ν' ἀναγνώσῃ τὰς γραμμὰς ταύτας καὶ νὰ μοῦ γράψῃ τὰς παρατηρήσεις του. Τὸν κ. Τατάκην εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμῶς.

1. Βλέπε τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱ. Π. Ζωγράφου καταρτισθεῖσαν βιβλιογραφίαν εἰς «Νέαν Ἑστίαν», 27 (1953), σ. 1130-32, καὶ ἰδίως Β. Ν. Τατάκη, Ἀν-

ἐκδοτα καΐρικὰ κείμενα, αὐτόθι, σ. 1094 καὶ 1095-97. Αἱ πέντε ἐκδοθεῖσαι ἐπιστολαὶ τῆς Εὐανθίας εἶναι τῶν ἐτῶν 1822, 1825, 1836, 1839 καὶ 1841. Διπλάσιος περίπου ἀριθμὸς ἐπιστολῶν τοῦ Θεοφίλου πρὸς τὴν Εὐανθίαν ἔχει ὡσαύτως ἐκδοθῇ.

2. Εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν ἀμοτερούς διὰ τὴν προθύμως παρασχεθεῖσαν πρὸς ἐμὲ ἄδειαν πρὸς μελέτην τοῦ ἀρχείου.

τὸν ἐν Ἀνδρῷ συνεχῶς διαμένοντα τότε Θεόφιλον. Εἶναι ἅπασαι γεγραμμένοι ἐπὶ διφύλλων λευκῶν, διαστάσεων 0.315X0.22 μ., εἰς τὸ ὀπισθεν δὲ μέρος ἀναγράφουν ὁμοιομόρφως

«Πρὸς τὸν σοφὸν διδάσκαλον
κύριον Θεόφιλον Καίτην.
Εἰς Ἀνδρον».

ὥστε ἀναδιπλωμένου τοῦ διφύλλου νὰ ἐμφαίνεται ὁ ἀποδέκτης. Διατηροῦνται εἰς ἀρίστην κατάστασιν.

Εἰς τὴν ἐκδοσιν διετηρήθη ἡ ὀρθογραφία τῆς Εὐανθίας καὶ μερικῶς ἡ στίξις. Ἀλλωστε οὐσιώδη ὀρθογραφικὰ ἀβλεπτήματα δὲν παρατηροῦνται⁽¹⁾. Ὁ χωρισμὸς τῶν κειμένων εἰς παραγράφους εἶναι τοῦ ἐκδότου.

Α'

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ,

Τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν ἔλαβον τὰς ἀπὸ 4 καὶ 7 Νοεμβρίου περιποθήτους μοι ἐπιστολάς Σου.⁽²⁾ Δὲν λέγω ὅτι τὰς ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι μεταβαίνω ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἄλλης χωρὶς νὰ ἠξεύρω ποῦ νὰ ἐπιμείνω περισσότερον· διότι δύναται καὶ ὁ φίλος ἀδελφός μου νὰ τὸ φαντασθῇ, δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν μεγάλην παρηγορίαν τὴν ὁποίαν μὲ προξενοῦσιν αἱ πρὸς ἐμὲ ἐπιστολαὶ του. Ναί, φίλε ἀδελφέ, καὶ ἂν ἤθελον τὸ εἰπεῖ, ἤθελον εἰπεῖ ἀλήθειαν· διότι αἱ ἐπιστολαὶ Σου εἶναι φιλοστόργου πατρός, εἶναι σοφοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τῆς... ⁽³⁾ Ὡ ἀγαπητὲ ἀδελφέ, πόσῃ χάριν ἤθελον Σὲ γνωρίσει ἂν ἐνῶ μετέβαινες ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην ἤθελες μὲ σημειώσῃς τὰ εἰς αὐτὰς εὐρισκόμενα σφάλματα καὶ μάλιστα τῆς ἀπὸ 1 Νοεμβρίου ⁽⁴⁾ εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραφον μόνον διὰ νὰ γράφω, ἔγραφον διὰ νὰ γεμίσω τὴν σελίδα καὶ νὰ παρεκτείνω τὴν συνομιλίαν.

Μὴ λυπῇσαι, φίλε ἀδελφέ, διότι κατοικεῖς μακρὰν τῆς ἀδελφῆς Σου ἥτις, ὡς λέγεις, ἠδύνατο νὰ Σὲ παρηγορῇ καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύ-

1. Διόρθωσα ἐν τούτοις «Ἀττάλειας» (ἀντὶ Ἀτάλειας, ἐπιστ. Β') καὶ «ᾠφελούμαι» (ἀντὶ ὀφελούμαι, ἐπιστ. Γ').

2. Ἀγνωστοὶ καὶ αἱ δύο αὗται ἐπιστολαὶ τοῦ Θεοφίλου.

3. Τὰ ἀποσιωπητικὰ εἶναι τῆς Εὐανθίας, ὑποδηλοῦντα βεβαίως ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ τῆς συγκρινόμεναι πρὸς τὰς τοῦ Θεοφίλου εἶναι ἀνάξιαί προσοχῆς.

4. Ἀγνωστος πρὸς τὸ παρὸν παρα-

νασο νὰ κοινολογῇς τὰς ἰδέας σου καὶ νὰ βεβαιόνησαι περὶ τῆς ἀληθείας των, ἐπειδὴ οὔτε ἀρκετὴ εἶναι νὰ Σὲ παρηγορῇ οὔτε ἰκανὴ νὰ Σὲ βεβαιώνη· λυποῦ μόνον διότι δὲν δύναται νὰ τὰς ἀκούῃ, νὰ τὰς μαθήνη καὶ νὰ ὑποφέρῃ μὲ γενναιότητα ὅσα ἡ σκληρὰ τύχη συνέκλωσε καθ' ἡμῶν. Ἐγώ, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, πρέπει νὰ ἐπικαλοῦμαι τὸν πατέρα τῶν φώτων⁽¹⁾ διὰ νὰ σὲ χαρίξῃ καὶ ζωὴν καὶ ὑγείαν, πρέπει νὰ ἐπικαλοῦμαι νὰ ἔλθωσιν αἱ περιστάσεις δεξιὰ ... ⁽²⁾

Ἐπεθύμεις, φίλε ἀδελφέ, τὴν ἀληθινὴν εὐτυχίαν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς ἀδελφῆς Σου, αὐτὴ ὅμως δὲν ἐδυνήθη νὰ τὴν μάθῃ. Εἶμαι βεβαία ὅτι λυπεῖσαι δι' αὐτὸ μεγάλως. Στοχάζομαι δὲ ὅτι θέλεις παρηγορηθῇ ἂν φέρῃς κατὰ νοῦν ὅ,τι Σὲ ἤκουσα νὰ λέγῃς πολλάκις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη διὰ τὴν αἰωνιότητα, ὅτι ἐδῶ λαμβάνει ἀρχὴν ὁ εἰς τοῦτον τὸν κόσμον ἐνδισκόμενος ἄνθρωπος. Θέλεις μὲ εἰπεῖ ὅτι τὸ λέγεις βλέπων πόσον προσπαθοῦσιν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὰ νομιζόμενα τοῦ κόσμου τούτου ἀγαθὰ. Ἀλλ' ἂφ' οὗ ἔλαβεν ἐδῶ ἀρχὴν, ἂφ' οὗ τοῦ ἐχαρίσθη νὰ ζῇ αἰωνίως καὶ νὰ τελειοποιῦται, μὲ φαίνεται ἂν ἐδῶ δὲν δυνήθη νὰ τελειοποιηθῇ, εἶναι δυνατόν νὰ γενῇ τοῦτο εἰς ἄλλο τοῦ σύμπαντος μέρος; Θέλεις μὲ εἰπεῖ πάλιν ὅτι καὶ ἐδῶ ὅταν προσπαθῇ τις δύναται νὰ γείνη καλῆτερος παρ' ὅτι εἶναι ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος καὶ ὅτι ἀμαρτάνει ὅταν δὲν προσπαθῇ. Εἰς τοῦτο δὲν ἔχω τι νὰ σὲ ἀποκριθῶ. Ἄν λοιπὸν ἦτον δυνατόν τοῦτο | εἰς ἐμέ, νὰ γενῶ δηλ. καλῆτέρα καὶ νὰ τελειοποιηθῶ καὶ οὕτω νὰ ἀπολαύσω ὅ,τι ὁ ἀγαπητός μου ἀδελφός ἐπεθύμησε δι' ἐμέ, θέλω παρακαλεῖ θερμῶς ἐκεῖνον ὅστις μὲ ἔβαλεν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον νὰ μὲ συγχωρήσῃ, νὰ μὲ φωτίσῃ καὶ νὰ μὲ μάθῃ τὴν ἀληθινὴν εὐτυχίαν καὶ εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου· θέλω παρακαλεῖ νὰ χαρίξῃ ὑγείαν εἰς τὸ μέσον τὸν ὅποιον μὲ ἔδωκε νὰ συνταξιδεύωμεν ὁμοῦ εἰς τὸ μέγα του Δημιούργημα καὶ νὰ τὸν μάθω ἐντελῶς. Συγχώρησόν μοι, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, ἐπειδὴ ἠθέλησα νὰ διμυλίσω ὡς πεπαιδευμένη. Συγχώρησόν μοι· διότι ἐπιθυμῶ νὰ λέγω ὅ,τι συλλογισθῶ εἰς τὸν ἀγαπητὸν ἀδελφόν μου καὶ νὰ μὲ διορθώῃ εἰς ὅ,τι σφάλω. Στοχάζομαι ὅτι δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐκφρασθῶ καλῶς· πλὴν καὶ δι' αὐτὸ ἐλπίζω ὅτι θέλω τύχει συγγνώμης.

Ὁ Γεωργάκης ⁽³⁾ εὐχαριστήθη καὶ ἐχαιρετίσθη ἐκ μέρους τῶν

μένει ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολὴ τῆς Εὐανθίας.

1. «Ὁ πατὴρ τῶν φώτων ἐφώτισε [τὴν Εὐανθίαν] νὰ γράψῃ ὅποια ἔγραψε», ἐπιστολὴ τοῦ Θεοφίλου εἰς Β. Ν. Τατάκη, Ἀνέκδοτα καὶ ῥικὰ κείμενα, «Νέα Ἑστία», 27 (1953), σ. 1094.

2. Τὰ ἀποσιωπητικὰ τῆς Εὐανθίας.

3. Εἶναι ἴσως ὁ Γεωργάκης οὗτος ὁ μετέπειτα θερμὸς ὑποστηρικτὴς τοῦ Κατ'ρη Γεώργιος Π. Λασκαρίδης ὁ ὅποιος φαίνεται ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διέμε-
νεν ἐν Σύρῳ, πρβλ. Β. Ν. Τατάκη, Ὁ

ὀρφανῶν ⁽¹⁾ τὰ ὁποῖα χαιρετᾷ καὶ ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδεται, χωρὶς νὰ χρεωστῇται, χάρις διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου καὶ κοφίματος τοῦ περιβλήματος "Ὅσα ἀντίτυπα τῆς μεταφράσεως ⁽²⁾ θέλεις νὰ σταλθῶσιν εἰς τὴν Σμύρνην, πρέπει νὰ τὰ πέμψῃς ἀπ' αὐτοῦ. "Αν κρίνῃς εὐλογον νὰ πέμψωμεν μερικὰ εἰς τὸν κύριον Μάκρην⁽³⁾ διὰ νὰ πωληθῶσι, γράψε νὰ σὲ στείλωμεν καὶ ἄλλα. Τὰ εἰς Κυδωνίας θέλωμεν τὰ πέμψει ἀπεδῶ. Μὲ φαίνεται ὅτι ὁ περιπόθητος Δημήτριος⁽⁴⁾, ὅστις καὶ ὡς εἰκὸς Σὲ προσαγορεύει, Σὲ ἔγραψε ὅτι πωλοῦνται μία δρ. Ἡ σεβασμία ἀνάδοχός μου ἡ Αἰσυρνία καὶ ἅπαντες οἱ γνωστοὶ καὶ φίλοι, μάλιστα δὲ ἡ φίλη μοι, Σὲ προσκυνοῦσι. Τὸν σεβάσμιον θεῖον⁽⁵⁾ προσκυνοῦμεν, τὸν δὲ καλὸν Ἰωάσαφ⁽⁶⁾, τὰς ἀδελφὰς καὶ τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς ἐκ ψυχῆς ἀσπάζόμεθα. Ὑγίαινε, ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἀδελφέ, μὴ λησμονῶν τὴν

1835 Νοεμβρίου 12, ἐν Σύρῳ

E.

B'

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ,

"Ὅσα εἰς τὴν ἀπὸ 24 Αὐγούστου ⁽⁷⁾ μὲ γράφεις εἶναι ἀξιόλογα, εἶναι θεῖα· πλὴν ἂν ἄλλος παρὰ ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός μου ἤθελεν ὑποφέρει ὅσα καὶ αὐτός, ἤθελον ἐπαινεῖ καὶ θαυμάζει τὸν ἄνδρα, ἤθελον τὸν λυπεῖσθαι δι' αὐτὰ καὶ ἤθελον μὲ κινεῖ εἰς δάκρυα ὡς δοκιμάζω τὰ τοιαῦτα ἀναγινώσκουσα τὴν ζωὴν ἐκείνων ὅσοι ἐπροσπάθησαν νὰ ὠφελίσωσι τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οἵτινες ἂν καὶ ἐθεοποιήθησαν ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους των, ἂν καὶ ἐπαινέθησαν καὶ ἐθαυμάσθησαν παρὰ πολλῶν συγχρόνων των, καὶ ὑβρίσθησαν καὶ ἐκατηγορήθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν καὶ

Θεόφιλος Καϊρῆς καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀγγλίας (ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία), «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση», 7 (1945/55), σ. 226.

1. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ὁρφανοτροφείου τῆς Ἀνδρου εἶχον γίνεи μόλις πρὸ διμήνου.

2. Βλ. κατωτέρω.

3. Ἐνωρίτερον ὁ Ἀ. Ἀ. Μάκρης, ζῶν εἰς Σμύρνην εἶχε προσφέρει 200 γρόσια ὑπὲρ τοῦ Ὁρφανοτροφείου. Βλ. Κατάλογοι συνδρομῆς ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἀν-

δρω Ὁρφανοτροφείου ἀπὸ τοῦ 1831 μέχρι τοῦ 1835, Ἑρμούπολις 1835, σ. 20.

4. Ὁ ἐν Σύρῳ τότε διαμένων ἔμπορος Δημήτριος Ν. Καϊρῆς (+ 1861), ἀδελφὸς τοῦ Θεοφίλου καὶ τῆς Εὐανθίας.

5. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου Εὐστρ. Καμπανάνη, ἐκ μητρὸς θεοῦ των δύο ἀδελφῶν.

6. Ἄλλος ἀδελφὸς τῆς Εὐανθίας διαμένων τότε ἐν Ἀνδρῳ.

7. Ἀγνωστος εἰσέτι ἐπιστολή.

τὸν θάνατον δι' ἀνταμοιβὴν ἔλαβον. Ἄλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ταράττωμαι, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν σπαράσσεται ἡ καρδιά μου, νὰ μὴν τρέμω ὅταν αὐτὸς τὰ ὑποφέρῃ, νὰ μὴν λυποῦμαι καὶ νὰ μὴν θλίβωμαι περισσότερον καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν πάσχοντα φίλον ἀδελφόν μου διότι οὔτε τὴν παιδείαν του ἔχω οὔτε τὰ φρονήματά του οὔτε τὴν ἀρετὴν του οὔτε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πεποιθήσιν του οὔτε τελευταῖον τὴν ἀπόφασίν του καὶ διότι αὐτὸς εἶναι εἰς τοῦτον τὸν κόσμον καὶ ἡ χαρὰ μου καὶ ἡ παρηγορία μου καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ μου.

Εἰπέ μοι, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, τὴν αἰτίαν, ἐπειδὴ δὲν δύναμαι νὰ τὴν ἐννοήσω, διὰ τὴν ὁποίαν κατατρέχουσιν ἄνθρωπον ὅστις ὄχι μόνον δὲν θέλει πλούτη, δὲν ζητεῖ ματαίας δόξας, δὲν ἐπιθυμεῖ τιμὰς, δὲν ἀπαιτεῖ ἀξιώματα, δὲν βλάπτει τινά, δὲν προσπαθεῖ νὰ ἀρπάσῃ ἢ νὰ ὑστερήσῃ κανένα ἀπὸ τὰ ὀνομαζόμενα καὶ νομιζόμενα παρ' ὅλων σχεδὸν ταῦτα ἀγαθὰ, δὲν λαμβάνει μισθοὺς ἀλλ' ἔγινε πτωχός, ἐθυσίασε τὰ πάντα, ἐξωρίσθη ὁ ἴδιος εἰς ἓν σημεῖον τῆς γῆς ⁽¹⁾ καὶ ὑποφέρει τόσα διὰ νὰ ἐκπαιδεύσῃ ἀνθρώπους, νὰ τοὺς ὀδηγῇ εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς, νὰ τοὺς διδάσκῃ νὰ ἐκπληρῶσιν ὅλα αὐτῶν τὰ καθήκοντα, νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ἐννοήσωσι ποῖα τὸν ἀληθῆ ἀποτελοῦσιν ἄνθρωπον καὶ νὰ τοὺς ἀποκαταστήσῃ τοιοῦτους ὥστε ἀποβλέποντες εἰς ἓν νὰ καταφρονῶσιν ὅλα τὰ τοῦ κόσμου τούτου ἀγαθὰ καὶ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τοῦ νὰ βασανίζονται διὰ νὰ τὰ ἀπολαύσωσιν ὥς πολλοὶ μάταιοι καὶ ἄθλιοι οἵτινες κάμνουν τόσα φρίκης πρόξενα ἔργα διὰ νὰ τὰ ἀποκτήσωσι | νομίζοντες ὅτι θέλουν γίνῃ δι' αὐτῶν εὐδαίμονες ὥς μαθαίνουν οἱ κακοδαίμονες ὅτι ἀφ' οὗ τὰ ἐπέτυχον, περισσότερον ἀκόμη ἐδυστύχησαν. Τὸν φθονοῦσιν ἄραγε διότι τὸν ὀνομάζουσιν ἐνάρετον; Ἄλ οὔτε αὐτὸς οὔτε κανεὶς ἄλλος ἐμποδίζει τοὺς αὐτὸν φθονοῦντας νὰ γίνωσι καὶ αὐτοὶ ἐνάρετοι. Τὸν μισοῦσι διότι εὐρέθησαν ἄνθρωποι νὰ τὸν ἐπαινῶσιν; Ἄλλ' ὁ τοιοῦτος μὲ φαίνεται ὅτι εὐχαριστεῖ μὲν τοὺς αὐτὸν ἐπαινῶντας, ἐπιθυμεῖ δὲ νὰ παύσωσι καὶ ἀπὸ καρδίας εὐχεται νὰ γίνωσιν, ἂν εἶναι δυνατόν, καὶ οἱ μισοῦντες αὐτὸν ἄξιοι ἐπαίνων.

Ἀπεκρίθην εἰς ὅλα τὰ προλαβόντα γράμματά Σου. Ἐπιθυμῶ νὰ μάθω ἂν ἔλαβες τὴν διὰ τοῦ ἐξ Ἀττάλειας⁽²⁾ ρεανίσκου σταλεῖσαν ἐπιστολὴν μου. Τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν ἐδῶ τὰ διατρέξαντα αὐτοῦ θέλεις μάθῃ παρὰ τοῦ Γιαννάκη⁽³⁾. Ὁ περιπόθητος ἀδελφός

1. Πρὸς τὴν φράσιν «εἰς τὴν ἐξορίαν ταύτην εἰς τὴν ὁποίαν ἐξωρίσθη» εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Θεοφίλου πρὸς τὴν Εὐανθίαν (28 Σεπτεμβρίου, 1835), βλ.

Τατάκη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 1093.

2. Μᾶλλον μαθητῆς τοῦ Κατῆρ ἄγνωστος ἄλλοθεν.

3. Εἶναι οὗτος ὁ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιός

μας, ἡ Σ. ἀνάδοχός μου ἡ Αἰσυνμία, ἅπαντες οἱ γνωστοὶ καὶ ἡ φίλη μοι ὥς εἰκὸς προσαγορεύουσι. Τὸν καλὸν μας Ἰωάσαφ, τὸν Γιαννάκη⁽³⁾ καὶ τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς ἐκ ψυχῆς ἀσπασόμεθα. Ὑγίαινε, ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

1837 Σεπτεμβρίου 1, ἐν Σύρα

ἡ Ε.

Γ'

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ,

Λυποῦμαι ὁσάκις παρακινῶ τὸν ἀγαπητὸν ἀδελφόν μου νὰ μοῦ γράφῃ διότι ἡξεύρω καὶ τὰς ἐνασχολήσεις του καὶ τοὺς κόπους του. Ἀλλὰ τίς, φίλε ἀδελφέ, δύναται νὰ μὲ βεβαιώσῃ ὅτι ὑγιαίνεις, ποῖος νὰ μὲ παρηγορῇ, τίς νὰ μὲ κάμῃ νὰ ὑποφέρω αὐτὴν τὴν ἐν Σύρα διατριβὴν μου παρὰ μόνον αἱ περισπούδαστοί μοι ἐπιστολαί Σου ; Εἶμαι βεβαία ὅτι τοῦτο εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τὸν ἀγαπητὸν ἀδελφόν μου· παρηγοροῦμαι λοιπὸν στοχαζομένη ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν συγχωρῇ τὸ τοιοῦτον σφάλμα μου.

Δὲν θέλω παύσει, φίλε ἀδελφέ, νὰ λέγω ὅσα περὶ Σοῦ λέγω ἂν καὶ οὔτε ἀξίως Σου οὔτε ὥς δεῖ οὔτε ὥς ἐπιθυμῶ δύναμαι νὰ τὰ περιγράψω. Δὲν θέλω παύσει ὅχι διότι νομίζω ὅτι τὰ ψελλίσματά μου εἶναι ἱκανὰ νὰ Σὲ ἐνθαρρύνωσι καὶ νὰ Σοῦ δεικνύωσι νὰ ἀκολουθῇς σταθερῶς τὸν δρόμον τὸν ὁποῖον ἤρχισας, ὥς προσπαθεῖς νὰ μὲ βεβαιώσῃς, ἀλλὰ διότι πρέπει νὰ λέγω τὴν ἀλήθειαν τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός μου γνωρίζει καὶ διότι πρέπει νὰ λέγω περὶ αὐτοῦ ὅσα λέγω τὰ ὁποῖα τὸν κάμνουνσι τρόντι νὰ ὀδεύῃ σταθερῶς τὸν δρόμον τὸν ὁποῖον ἤρχισε καὶ τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ διατρέξῃ, χωρὶς νὰ τὸν φοβίζωσι τὰ ἄλλοτε μὲν συναντώμενα ἄναντα, τὰ ἄλλοτε δὲ ἐνδρισκόμενα κάταντα, χωρὶς νὰ τὸν ἀπανδίξῃ τὸ μᾶκρος, χωρὶς νὰ τὸν τρομάζωσιν οἱ κρημνοί, τὰ βάραθρα καὶ ὅσα ἄλλα εἰς αὐτὸν ἀπαντᾷ καὶ ὅσα μέλλει νὰ ἀπαντήσῃ, ἐπαναπανόμενος εἰς τὴν ὀλίγην χλόην, εἰς τὸ ὀλίγον ἔδωρ καὶ εἰς τὴν μικρὰν σκιάν τὰ ὁποῖα εἶς τινα τούτου μέρη ἐπιτυχαίνει, χαίρων ὅτι ἐκπληροῖ δι' αὐτοῦ τὰ πρὸς τὸ ὑπέρτατον Ὁν⁽¹⁾ καθήκοντά του, ἀποβλέ-

ἀμφοτέρων Ἰωάννης Ζ. Δαπόντες πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνονται ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τοῦ Θεοφίλου.

1. Συνήθης ἔκφρασις εἰς τὴν ὁρολογίαν τοῦ Καίτη· πρβλ. «τὸν ὑπέρτατον

τῶν ὄντων δημιουργόν,» Τατάκη, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 1094. Καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἐγκωμίου ἡ Εὐκλῆς γράφει «εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς πρὸς τὸ ὕψιστον Ὁν ἐπιστρεφούσης ἀρετῆς», Μάρκου Ἀδρη-

πων εἰς μόνον τοῦτο, βέβαιος ὢν ὅτι δεικνύει διὰ τούτου εἰς τοὺς αὐτοῦ φίλους τὸν τῆς εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος λειμῶνα, τὸν ὅποιον οὔτε οἱ μυθοπλάσται οὔτε κανεῖς ἄλλος δύναται νὰ περιγράψῃ, τὸν ὅποιον καὶ γνωρίζει καὶ τὰς εἰς αὐτὸν κατοικοῦσας θεότητας φίλας ἔχει καὶ τὰ μέσα ἡξεύρει εἰς ὅσους νὰ τὰς κάμωσι φίλας ἐπιθυμοῦσι νὰ διδάξῃ καὶ στοχαζόμενος ὅτι δὲν δύναται νὰ τοὺς κάμῃ νὰ τὸν ἰδῶσιν ἂν αὐτὸς δὲν διανύσῃ τὸν τρομερὸν τοῦτον δρόμον. "Ὅθεν ἀπεφάσισε μόνος, χωρὶς βοηθὸν καὶ χωρὶς συνοδοιπόρον, νὰ τὸν διέλθῃ.

Ποία εὐτυχία δι' ἐμὲ ἂν ἐδυνάμην νὰ συνοδοιπορῶ μετὰ τοῦ φίλου ἀδελφοῦ μου! Εἶναι, ναί, ἀληθές ὅτι τοῦτο ὡς διὰ τῆς φαντασίας γίνεται. Συνοδοιπορῶ δι' αὐτῆς μετ' αὐτοῦ. Βλέπω τοὺς κινδύνους, τρέμω, φοβίττω, ταράττομαι, λυποῦμαι, ἀνησυχῶ διὰ ὅσα ὑποφέρει καὶ διὰ ὅσα συναντᾷ. Τὸν θεωρῶ κεκοπιασμένον, κεκονιαμένον, ὅλον ἀπὸ ἰδρώτα καταβεβρεγμένον, ἀπὸ ἀκάνθας καὶ τριβόλους τὰ ἐνδύματα καὶ τὸ σῶμα κατεσχισμένα ἔχοντα, ἀλλὰ μὲ ἱλαρὸν πρόσωπον, μὲ γαλήνιον βλέμμα, μὲ ἥσυχον πνεῦμα, μὲ ἀτάραχον ψυχὴν καὶ μὲ βέβαιον καὶ σταθερὸν βῆμα προβαίνοντα, μήτε τὸν διανυσθέντα ἀναλογιζόμενον μήτε τὸν μέλλοντα νὰ διατρέξῃ συλλογιζόμενον, ἀλλὰ πρὸς ἓνα τὸν νῦν καὶ τὴν καρδίαν φέροντα, πρὸς ἓνα ἀτενίζοντα καὶ εἰς αὐτὸν ἐλπίζοντα ὅτι θέλει τὸν ἀξιῶσαι νὰ ὀδεύσῃ καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ δρόμου ὡς τὸν ἡξίωσε νὰ διέλθῃ ὅσον τούτου ἐπορεύθῃ. Πλὴν τί τὸ ὄφελος; Οὔτε ὠφελοῦμαι οὔτε ἐκπληρῶ τὸ πρὸς αὐτὸν χρέος μου οὔτε ἐλπίζω ὅτι θέλω ἰδῆ τὸν πανευφρόσυνον ἐκεῖνον λειμῶνα καὶ τὰς κατοικοῦσας εἰς αὐτὸν καλλίστας ἐκεῖνας θεάς. Εἶναι ὁμῶς βέβαιον ὅτι ἤθελον ταράττει καὶ ἀνησυχεῖ τὸν ἀγαπητὸν ἀδελφόν μου μὲ τὰς κραυγὰς καὶ ἀπελπισίαν μου, βλέπουσα τοὺς εἰς αὐτόν συναντωμένους κινδύνους, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἤθελον εἶσθαι ἱκανὴ νὰ τὸν τρομάξω τόσον ὥστε νὰ τὸν κάμω νὰ ὀπισθοδρομήσῃ καὶ νὰ μεταβάλλῃ γνώμην, ὡς δὲν ἠδυνήθην ποτὲ νὰ τὸν πείσω νὰ τὸν ὀδεύῃ τοῦλάχιστον ἡσυχότερον διότι ἐνδέχεται ἡ μεγάλη ταχύτης νὰ βλάβῃ ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ.

"Ελαβον καὶ τὴν ἀπὸ 20 Μαΐου⁽¹⁾ ἥτις καὶ μὲ ἐχαροποίησε πάλιν μεγάλως διότι μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι ὑγιαίνεις. Ὁ περιπόθητος Δημήτριος, ἡ Σ. ἀνάδοχός μου ἡ Αἰσυνμία, ἅπαντες ἐν γένει οἱ γνωστοὶ καὶ ἡ φίλη μοι ὡς εἰκὸς προσαγορεύουσι. Τὸν καλὸν μας Ἰωάσαφ καὶ τοὺς λοι-

λίον Ἐγκώμιον συγγραφὲν μὲν γαλλιστὶ λης 1835, σ. 2.

ὑπὸ Θωμᾶ τοῦ Ρήτορος, μεταφρασθὲν δὲ
ὑπὸ τῆς....[Εὐανθίας Κατῆρη], Ἐρμούπο-

1. Ἀγνωστος ἡ ἐπιστολή.

ποὺς συγγενεῖς ἐκ ψυχῆς ἀσπαζόμεθα. Πρόσφερε καὶ πρὸς τὴν περιπό-
θητον φίλην μου τοὺς ἀπὸ καρδίας ἀσπασμούς μου. Ὑγίαινε, ἀγαπητὴ
καὶ περιπόθητε ἀδελφὲ.

1838 Μαΐου 27, ἐν Σύρα

ἡ Ε.

Ἔλαβον καὶ τὴν ἀπὸ 26 Μαΐου⁽¹⁾.

Ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ 1839 φαίνεται ὅτι ἡ Εὐανθία διέμενε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Σῦρον, πλησίον τοῦ ἐκεῖ ἐμπορευομένου ἀδελφοῦ τῆς Δημητρίου⁽²⁾. Τοῦτο καθίσταται φανερόν ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τῆς τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Εἰς τὴν Σῦρον τὴν Εὐανθίαν συνήντησαν καὶ ἐγνώρισαν προτεστάνται μισσιονάριοι, ἐκ τῶν πολλῶν τότε διενεργούντων προπαγάνδαν διὰ βιβλίων καὶ σχολείων ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον, εἰς τοὺς ὁποίους ἐντύπωσιν προεκάλεσεν ἡ παιδεία ἀλλὰ καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς. Ὁ Ἀμερικανὸς Henry Post, ἀναγράφων τὰς περὶ τὴν λογοτεχνίαν ἐνασχολήσεις τῆς Εὐανθίας, παρατηρεῖ ὅτι τοιαῦτα ἐπιτεύγματα ἀποτελοῦν περίπτωσιν ὅπως ἐξαιρετικὴν διὰ τὴν Ἑλλάδα⁽³⁾.

1. Γεγραμμένη ἡ φράσις καθέτως εἰς τὸ ἀριστερόν περιθώριον τῆς πρώτης σελίδος τοῦ διφύλλου.

2. Τὸ ὑπὸ τοῦ Δ. Π. Πασχάλη, *Εὐανθία Κατρη (1799-1866)*, Ἀθῆναι 1929, σ. 32, γραφόμενον ὅτι ὀλίγον μόνον καιρὸν παρέμεινεν εἰς Σῦρον ἡ Εὐανθία δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὸ μικρὸν βιβλίον τοῦ Πασχάλη, καίτοι δὲν στηρίζεται εἰς ἔρευναν ἐπὶ τοῦ ἀρχείου καὶ τῶν καταλοίπων Κατρη, παραμένει τὸ προχειρότερον βοήθημα διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τῆς Εὐανθίας.

3. «I mounted to the upper town to visit the house of the celebrated Theophilos, late Professor of Mathematics in the ill-fated college of Hivali, and one of the most distinguished writers who have wielded their pens in the cause of Grecian liberty. The Professor himself was unfortunately absent, but we were favoured with an audience by his interesting

sister, a fine looking woman, between thirty and forty years of age, and far exalted above her countrywomen in point of talents and literary accomplishments. She has written a tragedy on the fall of Misolonghi, an eloquent appeal in behalf of the females of Greece, and has translated one or two French works into her native language. These performances would perhaps not be deserving of particular notice in England or America, but they are quite astonishing in a country where a woman that can read and write is accounted a prodigy of learning.» βλ. *A Visit to Greece and Constantinople in the year 1827-8 by Henry A. V. Post, one of the agents of the New York Greek Committee*, Νέα Ὑόρκη 1830, σ. 222. Ὁ Post εὗρίσκει το εἰς τὴν Σῦρον τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828.

Συγχρόνως και ὁ Ἄγγλος ἱερεὺς J. Hartley ὁμολογεῖ ὅτι τὸ φαινόμενον αὐτῆς εἶναι μοναδικὸν ἀνὰ τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολήν⁽¹⁾.

Αἱ τρεῖς ἐπιστολαὶ τῆς Εὐανθίας ἀνάγονται εἰς τὴν περίοδον τῆς βραχείας ἀλλὰ καρποφόρου δράσεως τοῦ Ὀρφανοτροφείου τῆς Ἀνδρου⁽²⁾. Παρὰ τὴν διάχυτον ρητορικότητα τῶν κειμένων καὶ τοὺς συχνούς ἠθικο-λογικούς ἀφορισμούς (ὁ ἀναγνώστης ὅχι μόνον μίαν φοράν διερωτᾶται ἂν ἡ Εὐανθία ἀπευθύνεται εἰς τὸν Θεόφιλον ἢ εἰς εὐρύτερον κοινόν), αἱ ἐπιστολαὶ δεικνύουν ἀφελῆ μᾶλλον διάθεσιν καὶ ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἤδη γνωστὴν πνευματικὴν ἐξάρτησιν τῆς Εὐανθίας ἐκ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τῆς. Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ εἶναι μήνυμα παρηγορίας καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἐπιστολογράφος εἰς πείσμα τῶν δισταγμῶν καὶ τῆς κηρυττομένης μετριοφροσύνης τῆς «ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ ὡς πεπαιδευμένη». Ἐν τούτοις δὲν διστάζει νὰ ἀποδοκιμάσῃ προηγουμένην ἐπιστολήν τῆς ὡς ἀναξίαν προσοχῆς ἐφ' ὅσον ὁμολογεῖ ὅτι «ἔγραφε διὰ νὰ γεμίσῃ τὴν σελίδα καὶ νὰ παρεκτείνῃ τὴν συνομιλίαν». Ἴσως ἐπιζητεῖ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀδελφοῦ. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὴν ἐκδιδομένην ἐνταῦθα ἐπιστολήν ταύτην τῆς Εὐανθίας σώζεται καὶ ἔχει δημοσιευθῇ ἡ ἀπάντησις τοῦ Θεοφίλου. Φέρει ἡμερομηνίαν 17 Δεκεμβρίου, 1835⁽³⁾, καὶ παρ' ὅλον ὅτι οὗτος συζητεῖ περὶ τῆς μεταφράσεως⁽⁴⁾ τῆς Εὐανθίας καὶ ἐπεκτείνεται εἰς ὑποθέσεις τοῦ Ὀρφανοτροφείου, δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς στοχασμούς τῆς ἀδελφῆς του οὐδ' ἐπιση-

1. «Evanthia, the sister of Theophilus, lays claim to interest of a particular kind : she is a lady distinguished for talent and acquirements. In Smyrna and other places I have often seen Greek Ladies, whose manners and appearance were highly prepossessing : but, on entering into conversation with them, I was pained to find that they were incapable of engaging in any serious or even intellectual discussion ; and too often I was shocked by the discovery — ' they cannot read'. — Here, however we met with a female who aspires to raise her sex to literary eminence, by various publications highly to her credit», *Missionary Register* (Αὐγούστου 1828), σ. 383.

2. Ὑπενθυμίζω ὅτι τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐγόνοντο τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1835, ἀλλ' ἡ τακτικὴ λειτουργία του ἤρχισε τὴν 9 Ἰανουαρίου, 1836, βλ. Δ. Π. Πασχάλη, *Θεόφιλος Καΐρης*, Ἀθῆναι 1928, σ. 72-73. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1839 ὁ Καΐρης μετεφέρθη συνοδείᾳ ἐξ Ἀνδρου εἰς Ἀθήνας καὶ ἔκτοτε ἡ σχολὴ ἔπαυσε λειτουργοῦσα (αὐτόθι, σ. 128).

3. B.N. Τατάκη, *Ἀνέκδοτα καὶρικά κείμενα*, «Νέα Ἑστία», 27 (1953), σ. 1093-95.

4. Ἡ τότε μόλις δημοσιευθεῖσα μετάφρασις τοῦ Ἐγκωμίου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, πρβλ. Δ. Σ. Γκίνη - Β. Γ. Μέξα, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1939, σ. 371 ἀρ. 2527.

μαίνει «τὰ εἰς αὐτάς [ἐπιστολάς] σφάλματα», περιοριζόμενος ἀπλῶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι «ὁ πατήρ τῶν φώτων ἐφώτισε [αὐτήν] νὰ γράψῃ ὅσα ἔγραψε».

Πλέον ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ δευτέρα ἐπιστολή τῆς Εὐανθίας ἡ ὁποία ἐγράφη τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1837. Εὐρισκόμεθα ἤδη εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς πλήρους ἀνθήσεως τοῦ Ὁρφανοτροφείου τῆς Ἀνδρου, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐνεφανίσθησαν τὰ πρῶτα νέφη εἰς τὸν δρόμον τοῦ Καίτη. Φαίνεται ὅτι ἡ Εὐανθία γνωρίζει ὅτι ἤρχισεν ἡ πολεμικὴ (πιθανὸν ὅχι ἀκόμη ἀνοικτὴ) κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡ ὁποία θὰ λάβῃ ἐπικίνδυνον ἔκτασιν μετὰ μίαν διετίαν. Παρὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῆς Εὐανθίας ὅτι καθαρῶς προσωπικὰ κίνητρα καὶ φθόνος εἶναι ὀπισθεν τῆς κατὰ τοῦ Καίτη ἀντιδράσεως, εἶναι δύσκολον νὰ μὴ ὑποπτευθῇ τις ὅτι αἱ θρησκευτικαὶ δοξασταὶ τούτου δὲν εἶχον γίνεαι γνωσταὶ πέραν τοῦ περιορισμένου κύκλου τῶν ἀφοσιωμένων μαθητῶν καὶ φίλων. Τὴν ἀναφανείσαν τότε, πρώτην ἴσως, ἀντίδρασιν πειρᾶται νὰ ἐξηγήσῃ ἡ Εὐανθία. Ἀλλὰ καὶ τὰ «διατρέξαντα» τότε ἐν Ἀνδρῶ τὰ ὁποῖα, ὡς ὁμολογεῖται, εἶχον κάποια ἀπήχησιν καὶ εἰς Σῦρον πρέπει νὰ ἦσαν ἐπεισδῖα σχετιζόμενα πρὸς τὸν ἀντίκτυπον τῆς διδασκαλίας τοῦ Καίτη.

Ἡ ἐπικρατεστέρα ἄποψις εἶναι ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Καίτη κατακραυγὴ ἐξέσπασε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1839 καὶ ὁ πρῶτος ἐπισήμως καταγγείλας αὐτὸν ὑπῆρξεν ὁ ἐπίσης Ἀνδριος καὶ ἐν Σύρῳ τότε διαμένων ἀρχιμανδρίτης Λεόντιος Καμπάνης⁽¹⁾. Ἐν τούτοις δύο ἔτη ἐνωρίτερον, κατὰ πληροφориάν τῆς πρὸς τὸν Καίτην προσκειμένης ἐφημερίδος «Ἀθηνᾶ», ὁ σχολάζων ἐν τῇ νήσῳ πρῶην ἐπίσκοπος Βιζύης Ἰωάσαφ Μαρμαρᾶς «φέρει ἄνω κάτω τὴν Ἀνδρον, κινεῖ διαβολὰς καὶ ραδιουργίας κατὰ τοῦ ἐναρέτου Θεοφίλου»⁽²⁾. Καὶ ὁ Ἀνδρέας Συγγρός, «ἂν καλῶς ἐνθυμῆται», ἀναγράφει ὅτι ὁ Καίτης ἤρχισε τὸ 1838 νὰ κηρύττῃ τὴν νέαν θρησκείαν του⁽³⁾, ἀλλὰ δι' εὐνοήτους λόγους ἡ εἰδησις αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ

1. Δ. Π. Πασχάλη, *Θεόφιλος Καΐτης*, σ. 110 καὶ 114.

2. Ἐφ' «Ἀθηνᾶ», ἀρ. 440 (29 Μαΐου, 1837)· πρβλ. Ἰ. Π. Ζωγράφου, *Ἀναδρομὴ εἰς τὰ περασμένα (Χρονογραφικὰ σημεῖωματα περὶ Ἀνδρου) 1759-1941*. Μέρους Α' [«Ἀνδρικά Χρονικά», Π(1961)], σ. 152. Τὴν εἰδησιν ἐκ τῆς «Ἀθηνᾶς» ἀναγράφει καὶ ὁ Κ. Μπληζιώτης, *Βίοι τῶν διαπρεπέντων ἀνδρῶν τῆς νήσου Ἀνδρου ἀπὸ τῶν*

ἀρχαίων χρόνων καὶ ἐντεῦθεν, Ἀνδρος 1880, σ. 72. Περὶ τοῦ Βιζύης βλ. Δ. Π. Πασχάλη, *Βιζύης Ἰωάσαφ Μαρμαρᾶς (1790-1846)*, «Θρακικά», 4(1933), σ. 45-56, τὸν ὁποῖον περιέργως, διέλαθε τὸ ὑπὸ τῆς «Ἀθηνᾶς» ἀναφερόμενον, ἀλλ' ἐν τούτοις διηγεῖται περιστατικόν, μὴ χρονολογούμενον, μαρτυροῦν τὴν ἐν γένει ἀντίθεσιν τοῦ ἀρχιερέως τούτου ἐναντι τῆς διδασκαλίας τοῦ Καίτη.

3. Ἀνδρέου Συγγροῦ, *Ἀπομνημο-*

ασφαλῆς ὡς πρὸς τὸ ἔτος. Ὅπωςδὴποτε εἶναι λίαν πιθανόν ὅτι αἱ καταγγελίαι τῆς Εὐανθίας τοῦ 1837 σχετίζονται πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Βιζύης Ἰωάσαφ ἐγερεθέντα θόρυβον.

Τὸν Μάϊον τοῦ 1838, ὅτε ἐγράφη ἡ τρίτη ἐπιστολή, ὁ Θεόφιλος πρέπει νὰ ἔχη προχωρήσει μεγάλως ἀφ' ἐνὸς εἰς τοὺς ἰδικούς του νέους θρησκευτικούς προσανατολισμούς ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰς μυήσεις ἀφοσιωμένων ὁπαδῶν. Εὐρισκόμεθα δηλαδὴ εἰς στάδιον μὴ ἐπιστροφῆς. Ἡ θύελλα ἐπέπρωτο νὰ κορυφωθῇ κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἐπομένου ἔτους. Ἡ ἐπιστολή τῆς Εὐανθίας ἐκδηλώνει τὴν ἀνησυχίαν καὶ τοὺς φόβους τῆς διὰ τοὺς κινδύνους ἐκ τῆς νέας διδασκαλίας. Ὅμως δὲν προσπαθεῖ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν Θεόφιλον τοῦ ὁποίου τὴν ἀπόφασιν ἐπικροτεῖ καὶ θαυμάζει, δὲν παραλείπει δὲ νὰ ἐμψυχώσῃ καὶ τέλος νὰ συμβουλευσῇ μόνον νὰ προχωρῇ «ἡσυχώτερον διότι ἐνδέχεται ἡ μεγάλη ταχύτης νὰ βλάβῃ ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ».

Βεβαίως ἡ Εὐανθία πρέπει νὰ συνεμερίζετο πλήρως τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τοῦ Θεοφίλου καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἦτο ἐκ τῶν πρώτων, ἂν ἄχι ἡ πρώτη, εἰς τοὺς ὁποίους οὗτος ἐξεμυστηρεύθη τὰς ἀμφιβολίας του καὶ τὰς νέας φιλοσοφικοθρησκευτικὰς ἀναζητήσεις του. Ἡ κρίσιμος διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν σκέψιν τοῦ Καίτη δεκαετία 1830-40 δὲν ἔχει πλήρως διαφωτισθῇ. Ἐλπίζεται ὅτι ἡ ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία, ὅχι μόνον τῆς Εὐανθίας καὶ τοῦ Θεοφίλου ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδελφῶν των Δημητρίου, Εὐγενίου καὶ Ἰωάσαφ καὶ γενικώτερον τοῦ κύκλου των, καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἀρχείου θὰ καταστήσουν καθαρωτέρας πολλὰς πλευρὰς τοῦ ὅλου ζητήματος. Πάντως συχνότατα ἡ Εὐανθία εἶναι προσεκτικὴ εἰς τὰς ἐπιστολάς τῆς καὶ ἀποφεύγει τὰς κρίσεις καὶ σχόλια ἐπὶ πραγμάτων καὶ προσώπων. Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητος ὁ χαρακτηρισμὸς «μυθοπλάσται» οἱ ὅποιοι, κατὰ τὴν τρίτην ἐπιστολήν, δὲν δύναται νὰ περιγράψουν τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου ἀναζητούμενον «λειμῶνα». Εἶναι δύσκολον νὰ μὴ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἐνταῦθα ἡ Εὐανθία δὲν ἔχει κατὰ νοῦν τοὺς χριστιανούς καὶ εἰδικώτερον κληρικούς, ἀντιπάλους τοῦ ἀδελφοῦ τῆς, συμπατριώτας τῆς ἄνδρας ὡς ὁ Ἰωάσαφ Μαρμαρᾶς καὶ ὁ Λεόντιος Καμπάνης οἱ ὅποιοι πρῶτοι ἐπεσήμεναν ὑπευθύνως τὴν κακοδοξίαν καὶ ἐγένοντο ἡ ἀφορμὴ τοῦ ὅλου θορύβου καὶ διωγμοῦ (').

Δημήτριος Ι. Πολέμης

νεύματα, Ἀθῆναι 1908, τόμ. Α', σ. 40.

1. Ἡ Εὐανθία πράγματι εἰς ἄλλην ἐπιστολήν τῆς ἐκδηλώνει τὴν ἀντιπάθειαν τῆς πρὸς τοὺς κληρικούς τοὺς ὁποίους εἰρωνεύεται: «ἐγέλασα καὶ ἐ-

πευχήθην. . . νὰ τοὺς ξεπαπαδεύσωσι διὰ τὴν αἰτίαν τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ἀπαπάδευτος ἀδελφός μου ξεπαπαδεύεται κλπ.», βλ. Τατάκη, *ἐνθ. ἀνωτ.*, σ. 1097.